

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Akran İlişkileri ve Belirleyicileri
Peer Relations in Preschool Children and Determinants of the Relations

Dilek Avcı, Kevser Tarı Selçuk, Serap Kaynak

¹Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, Türkiye.

²Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Sağlık Yüksekokulu, Balıkesir, Türkiye.

ÖZ

GİRİŞ ve AMAÇ: Bu araştırmada okul öncesi dönemdeki çocukların akran ilişkilerinin ve belirleyicilerinin saptanması amaçlanmıştır.

YÖNTEM ve GEREÇLER: Kesitsel tipteki araştırma Mart-Mayıs 2018 tarihleri arasında 432 çocuk ile yürütülmüştür. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeğiyle toplanmıştır. Değerlendirmede tanımlayıcı istatistikler, Kolmogorov-Smirnov testi, t testi, tek yönlü varyans analizi ve post-hoc analizlerde Tukey's-b testi kullanılmıştır.

BULGULAR: Araştırmada öğretmen bildirimine göre çocukların Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği saldırgan davranış, sosyal davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma ve aşırı hareketli olma alt boyutlarının puan ortalamaları sırasıyla 2.38±2.20, 11.26±4.54, 3.54±2.38, 4.33±2.61, 2.93±2.79, 2.79±1.92'dir. Cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, fiziksel hastalık varlığı, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-babanın çalışma durumu, aile tipi, anne-babanın tutumu ve gelir düzeyi değişkenlerinin akran ilişkilerinin belirleyicileri olduğu saptanmıştır (p<0.05).

TARTIŞMA ve SONUÇ: Çocukların saldırgan davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma, aşırı hareketli olma düzeylerinin düşük, sosyal davranış düzeyinin ise orta düzeyde olduğu, akran ilişkilerinin çocukların bireysel ve aile özelliklerinden etkilendiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda okul-aile işbirliği içinde çocukların akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik sosyal beceri programlarının düzenlenmesi, sorun yaşayan çocukların belirlenerek sağlık kuruluşuna ya da rehberlik merkezine yönlendirilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Akran ilişkileri, çocuk, okul sağlığı

Yayın hakları Güncel Pediatri'ye aittir.

Sorumlu yazar yazışma adresi: Dilek AVCI. Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, Türkiye

E-posta: daydinenator@gmail.com

SUMMARY

INTRODUCTION: In this study, it was aimed to determine peer relations in preschool children and determinants of these relations.

METHODS: The cross-sectional study was conducted between March and May 2018 with 432 4–6 year-old children. Data were collected using the Personal Information Form and the Ladd and Profilet Child Behavior Scale. In the analysis, descriptive statistics, Kolmogorov-Smirnov test, t-test, one-way analysis of variance and the post-hoc Tukey's-b test were used.

RESULTS: According to the teachers' statements, the children's mean scores calculated for the aggressive behavior, social behavior, asocial behavior, anxious-fearful behavior, exclusion and hyperactivity subscales of the Child Behavior Scale were 2.38 ± 2.20 , 11.26 ± 4.54 , 3.54 ± 2.38 , 4.33 ± 2.61 , 2.93 ± 2.79 , 2.79 ± 1.92 respectively. The variables such as gender, number of siblings, birth order, presence of physical illness, parental education level, parental employment status, family type, parental attitude and income level were the determinants of peer relations ($p < 0.05$).

DISCUSSION AND CONCLUSION: The participating children's aggressive behavior, asocial behavior, fearful/anxious behavior, exclusion, hyperactivity levels were low, whereas their social behavior levels were moderate. The children's peer relations were affected by their individual and family characteristics. Thus, it may be recommended that to improve children's peer relations, social skills programs should be organized through cooperation between school and family, and children having problems should be identified and referred to health centers or guidance centers.

Keywords: Peer relations, child, school health

Giriş

Okul öncesi dönem gelişimin hızlı olması, kişiliğin temellerinin atılması ve bireyin hayatında kalıcı etkiler oluşturması açısından önemli bir evredir. Bu dönemin gelişimsel görevleri arasında yer alan ve çocukların sosyalleşmesini etkileyen önemli faktörden birisi akran ilişkileridir (1,2). Akran ilişkileri aynı yaş ya da olgunluk düzeyine ulaşmış, benzer yaşam tarzı ve sosyal bağlamı paylaşan bireyler arasında var olan etkileşim ve devamlılık gösteren eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (3). Akran ilişkileri çocuğun akran grubundaki farklı ilişki türlerini içeren, olumlu ve olumsuz davranış örneklerini (akran kabulü/reddi, prososyal/saldırgan davranış) barındıran çok yönlü bir ilişki biçimidir (2,4).

Okul öncesi dönemde olumlu akran ilişkileri çocukların okula uyumunu artırmakta, duygularını kontrol etme, çatışma çözümü, öz-düzenleme becerileri kazanmasına ve sosyal yeterliliğinin artmasına katkı sağlamaktadır (5-7). Bu dönemde akranlar bilgi kaynağı, model olma, paylaşım, eşitlik gibi işlevleriyle yeni bilgi, beceri ve davranışların öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca akran ilişkileri çocukların psikososyal, bilişsel, duygusal ve ahlaki gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir (8,9).

Akran ilişkileri çocuğun ruh sağlığını koruyucu ve geliştirici özelliğinin yanı sıra bir risk faktörü de olabilmektedir. Çocuğun yaşamında önemli yer tutan akranlarla yaşanan olumsuz etkileşimler çocukların kişiler arası ilişkilerde, akademik becerilerde problemlerle karşılaşmasına ve duygusal/davranışsal sorunların gelişimine zemin hazırlayabilmektedir (1,2,4). Olumlu akran ilişkileri kuramayan, akranları tarafından reddedilen çocuklarda depresyon, korku, kaygı, saldırganlık, dürtüsellik, hiperaktivite gibi duygusal/davranışsal sorunlar ve psikosomatik belirtiler yaygın olarak görülmektedir (8,10). Literatürde anaokulu çocuklarının %20'sinin davranış sorunları sergiledikleri bildirilmektedir (11,12). Bunun yanı sıra akran ilişkileri yetersiz olan ve davranış problemleri görülen çocuklar yaşamlarının sonraki döneminde akademik başarısızlık, uyum sorunları, depresyon, intihar düşüncesi, kaygı bozuklukları, madde bağımlılığı, şiddet ve suç davranışına daha yatkın hale gelmektedirler (13,14). Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocukların özelliklerinin bilinmesi, davranışlarının takip edilmesi, gerektiğinde zaman kaybetmeden önlemlerin alınması önemlidir (15,16). Okul öncesi dönemde çocukların fiziksel bakımlarının ön plana çıkması psiko-sosyal gelişimlerinin göz ardı edilmesine neden olarak gelişimsel sorunların erken fark edilmesini engellemektedir. Nitekim ülkemizde akran ilişkileriyle ilgili çalışmaların ilköğretim ve lise öğrencilerinde yoğunlaştığı, okul öncesi dönemle ilgili araştırmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (5,17,18). Oysaki bu dönemde kalıcılık sağlayabilecek davranışların önemslenmemesi çocuğun ileriki hayatında daha karmaşık sorunlara neden olabilmektedir (13,19). Bu nedenle ebeveynlere, eğitimcilere ve sağlık personeline önemli görevler düşmektedir. Çocuğun gelişim dönemine göre problem olarak nitelendirilen davranışların süreklilik, yoğunluk, ısrarlılık, şiddet yönünden dikkatle değerlendirilmesi ve çok disiplinli ekip yaklaşımıyla gerekli önlemlerin alınması (sosyal-bilişsel grup tedavisi vb.) çocuğun ruhsal açıdan sağlıklı bir birey olabilmesine katkı sağlayacaktır (7,15,16). Bu gerekçelerden yola çıkarak araştırmada okul öncesi dönemdeki çocukların akran ilişkilerinin ve belirleyicilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın tipi, evren ve örnekleme yöntemi: Kesitsel tipteki araştırmanın evrenini Mart-Mayıs 2018 tarihleri arasında Balıkesir İli Altıeylül Merkez İlçesinde bulunan, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı resmi anaokullarına (n=4) devam eden 4–6 yaş grubu 486 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada örnek büyüklüğü hesaplanmamış, evrenin tümüne ulaşmak hedeflenmiştir. Öğretmeni araştırmaya katılmayı kabul eden ve çocukları en az 6 aydır tanıyan (22 öğretmen), eksik verisi bulunmayan, ailesi onam veren 432 çocuk araştırmaya dâhil edilmiş ve katılım oranı %91.9 olarak hesaplanmıştır.

Veri toplama araçları: Araştırmada veriler çocuk ve aileye ilişkin tanıtıcı bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği ile toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür bilgilerinden yararlanılarak hazırlanan, çocuk ve ailenin sosyo-demografik özelliklerini içeren 15 sorudan oluşmaktadır.

Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği: Ölçek öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda okul öncesi dönem çocuklarının okulda akranlarıyla olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla Ladd ve Profilet tarafından 1996 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 5–6 yaşındaki çocuklar için Gülay ve Önder (20) tarafından, 4 yaşındaki çocuklar için ise Ogelman ve ark. (21) tarafından yapılmıştır. Ölçek saldırgan davranış, sosyal davranış ve üç tip çekingen davranış (asosyal davranış, dışlanma, korkulu-kaygılı olma) ve aşırı hareketlilik olmak üzere çeşitli değişkenleri temsil eden 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 44 madde bulunmakta ve her madde “tamamen uygun”, “bazen uygun”, “uygun değil” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. Ölçekte alt boyutların yapısı gereği genel bir toplam puandan söz edilememekte, her bir alt boyut kendi içinde değerlendirilmektedir. Alt boyutlardan alınan toplam puanlar, o alt boyutun temsil ettiği davranışın hangi sıklıkta gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (20,21).

Verilerin toplanması: Veri toplama işlemine başlamadan önce gerekli izinler alınmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının ve ailelerinin demografik bilgilerini toplamak amacıyla kullanılan Tanıtıcı Bilgi Formu ailenin yardımıyla araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Çocukların okulda akranlarıyla olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla kullanılan Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği ise öğretmenle görüşülerek araştırmacı tarafından doldurulmuştur.

Araştırmanın etik yönü: Araştırmanın planlama aşamasında Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden, araştırmanın yürütüldüğü dört anaokulunun müdürlüklerinden gerekli resmi izinler ve Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır (21/03/2018 tarih, karar no: 64). Ayrıca çocukların öğretmenlerine ve ailelerine araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı onamları alınmıştır.

Verilerin analizi: Araştırmadan elde edilen veriler Statistical Package for Social Sciences for Windows (SPSS 16.0) istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Değerlendirmede tanımlayıcı istatistikler, Kolmogrow Smirnow testi, t testi, Tek Yönlü Varyans analizi, posthoc analizlerde Tukey's b testi kullanılmıştır. İstatistiksel testlerin anlamlılık düzeyi olarak $p<0.05$ değeri kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırma grubunun %51.9'u kız, %34.3'ü 5 yaşında, %61.8'i ≥ 2 kardeşe sahip, %54.9'u ilk çocuk ve %4.9'unun fiziksel hastalığı bulunmaktadır. Anne ve babası üniversite mezunu olan çocukların oranı sırasıyla %33.1 ve %34.5'dir. Çocukların %49.3'ünün annesi ve %96.8'sinin babası herhangi bir işte çalışmaktadır. Araştırma grubunun %86.8'i çekirdek aile yapısına sahip olup, %72.7'i gelir düzeyini orta olarak ifade etmektedir. Çocukların %40.3'ünün annesi ve %39.4'ünün babası demokratik ebeveyn tutumuna sahiptir.

Araştırmada öğretmen bildirimine göre Çocuk Davranış Ölçeği saldırgan davranış, sosyal davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma, aşırı hareketlilik alt boyutları puan ortalamaları sırasıyla 2.38 ± 2.20 , 11.26 ± 4.54 , 3.54 ± 2.38 , 4.33 ± 2.61 , 2.93 ± 2.79 ve 2.79 ± 1.92 'dir (Tablo 1).

Tablo 1. Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutları puan ortalamalarının dağılımı.

Akran İlişkileri Ölçeği Alt Boyutları	$\bar{x}\pm Sd$	Min - Mak	Puan Aralığı
Saldırgan davranış	2.38 ± 2.20	0–12	0–14
Sosyal davranış	11.26 ± 4.54	1–20	0–20
Asosyal davranış	3.54 ± 2.38	0–14	0–14
Korkulu/kaygılı davranış	4.33 ± 2.61	0–12	0–18
Dışlanma	2.93 ± 2.79	0–14	0–14
Aşırı hareketlilik	2.79 ± 1.92	0–8	0–8

* $\bar{x} \pm Sd$: Ortalama \pm standart sapma.

Tablo 2'de çocukların bireysel özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyut puan ortalamalarının dağılımı yer almaktadır. Erkek, kardeşi olmayan, doğum sırası ilk olan çocuklarda saldırgan davranış, kız çocuklarda sosyal davranış, fiziksel hastalığı olan çocuklarda asosyal ve korkulu/kaygılı davranış puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Ayrıca iki ve daha fazla sayıda kardeşi olanlarda dışlanma, erkek, kardeşi olmayan ve doğum sırası ilk olan çocuklarda ise aşırı hareketlilik puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 2. Çocukların bireysel özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyut puan ortalamalarının dağılımı.

Değişkenler	N	Saldırgan Davranış X±ss	Sosyal Davranış X±ss	Asosyal Davranış X±ss	Korkulu/Kaygılı Davranış X±ss	Dışlanma X±ss	Aşırı Hareketlilik X±ss
Cinsiyet¹							
Kız	224	1.96±1.71	11.70±4.63	3.49±2.25	4.20±2.55	2.93±2.79	2.46±1.74
Erkek	208	2.81±2.56	10.78±4.41	3.59±2.52	4.47±2.67	2.92±2.78	3.14±2.05
Test		t= 4.044 p= <.001	t= 2.124 p= 0.034	t= 0.417 p= 0.677	t= 1.056 p= 0.292	t= 0.036 p= 0.972	t= 3.692 p= <.001
Yaş²							
4 yaş	140	2.27±2.31	11.38±4.29	3.42±2.43	4.40±2.65	2.70±2.94	2.91±1.92
5 yaş	148	2.28±1.81	10.89±4.77	3.32±2.16	4.28±2.60	2.89±2.60	2.77±1.89
6 yaş	144	2.57±2.45	11.51±4.56	3.87±2.51	4.31±2.61	3.19±2.81	2.68±1.96
Test		F= 0.901 p= 0.407	F= 0.762 p= 0.467	F= 2.194 p= 0.113	F= 0.074 p= 0.929	F= 1.106 p= 0.332	F= 0.502 p= 0.606
Kardeş Sayısı²							
Kardeşi yok	13	4.15±3.56	12.76±3.74	4.46±2.36	5.69±2.68	2.69±3.06	4.07±2.46
1 kardeş	152	2.54±2.28	11.49±4.80	3.31±2.55	4.14±2.57	2.44±2.72	2.93±2.01
≥ 2 kardeş	267	2.19±2.03	11.05±4.42	3.62±2.27	4.37±2.62	3.22±2.78	2.64±1.83
Test		F= 5.752 p= 0.003	F= 1.195 p= 0.304	F= 1.824 p= 0.163	F= 2.195 p= 0.112	F= 3.818 p= 0.023	F= 4.150 p= 0.016
Doğum Sırası²							
İlk çocuk	237	2.67±2.50	11.34±4.53	3.57±2.45	4.45±2.61	2.82±2.60	3.06±2.05
Ortanca çocuk	156	2.12±1.70	10.82±4.65	3.53±2.30	4.08±2.56	3.09±2.88	2.44±1.71
Son çocuk	39	1.53±1.65	12.48±3.98	3.38±2.36	4.64±2.78	2.97±3.49	2.48±1.65
Test		F= 6.122 p= 0.002	F= 2.177 p= 0.115	F= 0.107 p= 0.898	F= 1.263 p= 0.284	F= 0.469 p= 0.626	F= 5.598 p= 0.004
Fiziksel hastalık Varlığı¹							
Evet	21	2.23±1.75	11.19±5.70	5.00±2.84	5.47±2.73	3.19±3.02	2.47±1.69
Hayır	411	2.38±2.23	11.26±4.48	3.46±2.34	4.27±2.59	2.91±2.78	2.804±1.93
Test		t= 0.291 p= 0.771	t= 0.171 p= 0.943	t= 2.900 p= 0.004	t= 2.061 p= 0.040	t= 0.433 p= 0.665	t= 0.763 p= 0.446

¹ t testi, ² Tek yönlü varyans analizi, p: Önemlilik sınır düzeyi }

Çocukların aile özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyut puan ortalamalarının dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çocukların aile özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyut puan ortalamalarının dağılımı.

Değişkenler	n	Saldırgan Davranış X±ss	Sosyal Davranış X±ss	Asosyal Davranış X±ss	Korkulu/K aygılı Davranış X±ss	Dışlanma X±ss	Aşırı Hareketlilik X±ss
Anne Eğitim Düzeyi²							
İlkokul	104	3.58±2.96	10.53±4.21	4.55±2.59	5.37±2.82	3.66±3.10	3.50±2.14
Ortaokul	63	2.30±1.90	11.26±4.52	3.56±2.30	5.20±2.37	2.68±2.65	3.12±2.03
Lise	122	1.88±1.68	11.32±4.57	3.45±2.12	3.87±2.38	2.72±2.42	2.61±1.77
Üniversite	143	1.94±1.69	11.72±4.75	2.87±2.23	3.58±2.40	2.69±2.83	2.27±1.64
Test		F= 15.792 p= <.001	F= 1.373 p= 0.250	F= 10.792 p= <.001	F= 14.227 p= <.001	F= 3.181 p= 0.024	F= 9.674 p= <.001
Anne Çalışma Durumu¹							
Çalışıyor	213	2.29±2.16	11.62±4.72	3.29±2.51	4.71±2.65	2.60±2.74	2.62±1.93
Çalışmıyor	219	2.45±2.12	10.89±4.34	3.78±2.23	3.93±2.51	3.25±2.80	2.94±1.91
Test		t= 0.736 p= 0.462	t= 1.670 p= 0.096	t= 2.124 p= 0.034	t= 3.122 p= 0.002	t= 2.451 p= 0.015	t= 1.709 p= 0.088
Baba Eğitim Düzeyi²							
İlkokul	89	3.12±2.91	11.12±4.20	4.29±2.88	5.34±2.94	3.58±3.01	3.37±2.16
Ortaokul	61	2.86±2.72	11.09±4.78	3.96±2.03	4.47±2.20	2.70±2.20	3.14±2.33
Lise	133	2.20±1.67	11.40±4.53	3.39±2.27	4.21±2.45	2.45±2.54	2.89±1.67
Üniversite	149	1.87±1.68	11.27±4.69	3.04±2.15	3.77±2.53	3.06±3.00	2.20±1.63
Test		F= 7.550 p= <.001	F= 0.198 p= 0.961	F= 6.101 p= <.001	F= 7.202 p= <.001	F= 3.182 p= 0.025	F= 8.595 p= <.001
Baba Çalışma Durumu¹							
Çalışıyor	418	2.36±2.22	11.27±4.56	3.52±2.36	4.31±2.59	2.93±2.80	2.76±1.93
Çalışmıyor	14	2.57±1.74	10.85±4.12	4.07±2.97	4.85±3.32	2.78±2.54	3.50±1.61
Test		t= 0.339 p= 0.735	t= 0.336 p= 0.737	t= 0.845 p= 0.398	t= 0.761 p= 0.447	t= 0.201 p= 0.841	t= 1.405 p= 0.161
Aile Tipi²							
Çekirdek aile	375	2.33±2.06	11.21±4.61	3.46±2.31	4.23±2.59	2.91±2.75	2.73±1.86
Geniş aile	35	2.05±2.19	11.22±4.42	3.71±2.03	4.51±2.31	2.68±2.64	2.82±2.05
Parçalanmış aile	22	3.63±3.24	11.83±3.64	4.50±3.64	5.77±3.08	3.59±3.53	3.72±2.52
Test		F= 4.098 p= 0.017	F= 0.430 p= 0.651	F= 2.054 p= 0.130	F= 3.744 p= 0.024	F= 0.753 p= 0.471	F= 2.812 p= 0.061
Annenin Tutumu²							
Aşırı koruyucu	164	2.58±2.53	11.18±4.52	3.64±2.50	5.06±2.63	2.69±2.78	2.92±1.95
Baskıcı	56	2.73±1.85	10.39±4.59	3.37±1.47	4.17±2.21	3.50±2.80	3.34±2.17
Demokratik	174	1.97±1.67	11.99±4.54	3.42±2.34	3.67±2.61	2.97±2.78	2.25±1.63
Tutarsız/ ilgisiz	38	2.78±2.60	9.71±4.03	3.89±2.66	4.42±2.35	2.94±2.81	3.86±1.91
Test		F= 3.437 p= 0.017	F= 3.655 p= 0.013	F= 0.600 p= 0.616	F= 8.509 p= <.001	F= 1.180 p= 0.317	F= 10.956 p= <.001
Babanın Tutumu²							
Aşırı koruyucu	182	2.47±2.55	11.37±4.46	3.56±2.23	4.68±2.66	2.78±2.73	2.96±1.88
Baskıcı	47	2.89±2.11	10.89±4.26	4.21±2.48	4.82±1.93	3.55±2.91	3.55±2.03
Demokratik	170	2.06±1.70	11.32±4.88	3.41±2.46	3.82±2.61	2.98±2.87	2.21±1.77
Tutarsız/ ilgisiz	33	2.66±2.36	10.78±3.62	3.15±2.51	4.30±2.82	2.60±2.41	3.69±1.92
Test		F= 2.336 p= 0.073	F= 0.270 p= 0.847	F= 1.718 p= 0.163	F= 3.817 p= 0.010	F= 1.129 p= 0.337	F= 11.108 p= <.001
Gelir Düzeyi²							
İyi	92	2.04±2.01	12.97±4.85	2.85±2.38	3.50±2.49	2.32±2.56	2.29±1.68
Orta	314	2.30±2.01	12.23±3.82	3.60±2.19	4.46±2.56	3.01±2.74	2.85±1.89
Kötü	26	4.38±3.67	10.67±4.37	5.19±3.53	5.69±2.89	4.07±3.66	3.69±2.58
Test		F= 12.643 p= <.001	F= 10.169 p= <.001	F= 10.578 p= <.001	F= 8.892 p= <.001	F= 4.570 p= 0.011	F= 6.262 p= 0.002

¹ t testi, ² Tek yönlü varyans analizi, p: Önemlilik sınır düzeyi

Buna göre anne-babası ilkokul mezunu, gelir düzeyi kötü, parçalanmış aile yapısına ve annesi tutarsız/ilgisiz tutuma sahip olan çocuklarda saldırgan davranış, gelir düzeyi iyi ve annesi demokratik tutuma sahip olan çocuklarda sosyal davranış, anne-babası ilkokul mezunu, gelir düzeyi kötü ve annesi çalışmayan çocuklarda asosyal davranış puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Bunun yanı sıra anne-babası ilkokul mezunu, gelir düzeyi kötü, annesi çalışan, parçalanmış aile yapısına ve annesi aşırı koruyucu, babası baskıcı tutuma sahip olan çocuklarda korkulu/kaygılı davranış, anne-babası ilkokul mezunu, gelir düzeyi kötü ve annesi çalışmayan çocuklarda dışlanma, anne-babası ilkokul mezunu, gelir düzeyi kötü ve anne-babası tutarsız/ilgisiz tutuma sahip olan çocuklarda aşırı hareketlilik puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tartışma

Okul öncesi dönemdeki çocukların akran ilişkilerinin ve belirleyicilerinin saptanması amaçlanan bu araştırmada Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutları arasında en yüksek puan ortalamasının sosyal davranış, en düşük ortalamanın ise saldırgan davranış olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde Seçer ve ark. (18) aynı ölçüm aracıyla yaptıkları çalışmada çocukların aldıkları en yüksek puan ortalamasının sosyal davranış, en düşük puan ortalamasının saldırgan davranış olduğunu; Gülay (5) ve Salı (17) ise çocukların aldıkları en yüksek puan ortalamasının sosyal davranış, en düşük ortalamasının da dışlanma olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre çocuklarda akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranış puan ortalamasının yüksek, saldırgan davranış puan ortalamasının ise düşük olması olumlu olarak yorumlanabilir. Ancak ülkemizde okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapılan sınırlı sayıda araştırmanın olması bu sonucu değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle çocukların akran ilişkilerini ve belirleyicilerini inceleyen ulusal ve yerel düzeyde çalışmaların yürütülmesi literatürdeki boşluğu kapatmaya katkı sağlayabilir.

Çalışmanın diğer boyutu olan akran ilişkilerinin belirleyicileri incelendiğinde erkek çocukların kızlara göre saldırgan davranış ve aşırı hareketlilik puan ortalamaları daha yüksektir. Literatürde cinsiyetin duygusal/davranışsal sorunlarda önemli bir belirleyici olduğu, saldırganlık ve hiperaktivite gibi davranışsal sorunların erkeklerde kızlara nazaran daha yaygın olduğu belirtilmektedir (17,22,23). Bu farklılığın

toplumdaki cinsiyet rollerine ilişkin algı, erkeklerin büyük kas becerilerini kullandıkları hareketli ve saldırganlık içeren oyunları tercih etmeleri, kız/erkek çocuklarının yetiştirilme tarzlarının farklı olması ve erkeklerin saldırgan davranışlarının pekiştirilmesi ile ilgili olduğu söylenebilir. Diğer taraftan alan yazınla tutarlı olarak bu çalışmada kızların sosyal davranış gösterme puan ortalamaları erkek çocuklardan yüksektir (6,22). Kızların akranlarıyla işbirliği yapma, eşyalarını paylaşma, zor durumda onları teselli etme gibi davranışları erkeklere göre daha sık ortaya koydukları belirtilmektedir (24). Bu sonuç cinsiyet rolü gereği kızların genellikle evcilik oyunu oynaması, farklı ortamlara daha kolay uyum sağlaması, kendilerini kontrol etme ve ifade etme becerilerinin daha iyi olması ile açıklanabilir. Prososyal davranış ile davranışsal sorunlar arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ve okul öncesi dönemin prososyal davranışları geliştirme açısından hayati bir evre olduğu vurgulanmaktadır (10,22). Bu doğrultuda erkek çocuklarda prososyal davranışların geliştirilmesi saldırganlık ve hiperaktivite gibi davranışsal sorunların önlenmesine katkı sağlayabilir.

Çalışmada akran ilişkilerinin kardeş sayısına göre farklılaştığı, kardeşi olmayan çocuklarda saldırgan davranış ve aşırı hareketlilik, iki ve daha fazla sayıda kardeşi olanlarda ise dışlanma puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde kardeş sayısının çocukların akran ilişkileri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını belirten çalışmalar olduğu gibi (25,26); kardeş sayısının davranışsal sorunlar açısından bir risk faktörü olduğunu bildiren çalışmalarda bulunmaktadır (27,28). Bu sonuçlar çocukların akran ilişkilerinde kardeş sayısı dışında kardeşlerin yaşı, cinsiyeti, kardeşlerle kurulan ilişkinin niteliği, aile tipi ve ebeveyn tutumu gibi farklı değişkenlerin etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Tek çocuğa sahip olan ailelerin aşırı koruyucu tutum sergilemeleri, çocuğun problemleri davranışlarını hoşgörüle karşılamaları ve tek çocukların daha fazla benmerkezci olmaları bu sonucu etkilemiş olabilir. Ayrıca kardeş sahibi olmak işbirliği, paylaşma, yardımlaşma gibi becerilerin gelişimi için fırsat sağlarken, olumsuz kardeş etkileşimi çocuklarda rekabet, kıskançlık, huzursuzluk yaratabilmektedir. Nitekim bu çalışmada kardeş sayısı fazla olan çocukların daha çok dışlanması olumsuz kardeş etkileşiminin akran ilişkisine yansımaları şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan doğum sırasının akran ilişkilerine etkisi incelendiğinde ise doğum sırası ilk olan çocuklarda saldırgan davranış ve aşırı hareketlilik puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatürde bu çalışmanın aksine bazı çalışmalar davranış problemlerinin doğum sırasına göre farklılaşmadığını (25,29), bazı çalışmalar ise ilk çocukların daha az problem davranışa sahip olduklarını bildirmişlerdir (28). Bu sonuçlara göre doğum sırasının etkisinin daha net açıklanabilmesi için ebeveynlerin

tutumu, aile içindeki iletişimin niteliği, kardeşler arasındaki yaş farkı gibi değişkenlerin kapsamlı olarak değerlendirildiği çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Fiziksel hastalığa sahip olmak çocuğun yaşamını ve akran gruplarına katılımını olumsuz etkileyen bir deneyimdir. Yapılan çalışmalarda uzun süreli hastalığı olan çocukların sağlıklı yaşlılarına göre duygusal/davranışsal problemler açısından daha fazla risk taşıdıkları, hastalığa tepki olarak regresyon, anksiyete, korku ve asosyal davranışlar sergiledikleri bildirilmektedir (11,12,30). Nitekim literatürle uyumlu olarak bu çalışmada da fiziksel hastalığı olan çocukların asosyal ve korkulu/kaygılı davranış puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca hasta çocuğa sahip annelerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, aşırı koruyucu tutum sergiledikleri ve bu tutumun çocukların yaşlarına uygun davranış becerileri geliştirmelerini engellediği, prososyal davranışlarını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır (11,31). Bu sonuç ebeveynlerin kendi korku ve kaygılarını çocuklarına yansıttıkları ve aynı davranışların çocukta gelişmesine neden oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Çocuklarda akran ilişkilerini etkileyen en önemli değişkenlerden birisi aileye ilişkin özelliklerdir. Ebeveyn eğitim düzeyinin düşük olması, olumsuz ebeveyn tutumu, çocuğun ihmal-istismar edilmesi, şiddete maruz kalması, yoksulluk, boşanma gibi nedenler çocuklarda duygusal/davranışsal sorunlara yol açabilmektedir (2,23,28). Bu çalışmada ebeveyn eğitim düzeyi düşük olan çocukların saldırgan davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma ve aşırı hareketlilik puan ortalamaları daha yüksektir. Bu bulgu literatürü desteklemekte ve ebeveyn eğitim düzeyinin çocukların ruhsal uyum davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (23,24). Eğitim düzeyi ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki bilinçliliğini ve duyarlılığını etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalarda düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin çocuklarına cezalandırıcı disiplin uyguladıkları, baskıcı veya tutarsız tutum sergiledikleri, olumsuz rol modeli oldukları, bu nedenle çocukların duygusal ve sosyal becerilerinin yetersiz olduğu bildirilmektedir (4,32,33). Benzer şekilde bu çalışmada ebeveyni tutarsız/ilgisiz tutuma sahip çocuklarda saldırgan davranış ve aşırı hareketlilik; annesi aşırı koruyucu ve babası baskıcı tutuma sahip olan çocuklarda ise korkulu/kaygılı davranış puan ortalaması daha yüksektir (31,34). Okul öncesi dönemde ebeveyn tutumları çocuğun ruhsal yönden sağlıklı bir gelişim göstermesinde büyük öneme sahiptir. Çocuklara karşı gösterilen her bir tutum çocuğun farklı kişilik özellikleri kazanmasına neden olabilmektedir (34). Bu doğrultuda tutarsız/ilgisiz ebeveyn tutumunun çocuğun öz denetim ve dürtülerini kontrol etme becerilerini olumsuz

yönde etkileyerek saldırganlık ve aşırı hareketliliğe; aşırı koruyucu veya baskıcı tutumun ise çocuğun özerkliğini olumsuz etkileyerek akran ilişkilerinde korkulu/kaygılı davranışa yol açtığı söylenebilir. Ebeveynlik stilleri arasında en uygun olan çocuğa koşulsuz sevgi ve saygının verildiği, ebeveyn davranışlarının birbiriyle tutarlı, kararlı ve güven verici olduğu demokratik tutumdur (32,34). Bu çalışmada annesi demokratik tutuma sahip olan çocuklarda sosyal davranış puan ortalaması daha yüksektir. Bu sonuçlar çocukların hem olumlu hem de olumsuz davranışları üzerinde ailenin yadsınamaz rolünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle ruh sağlığı hizmetlerini planlarken çocukların aileleriyle birlikte değerlendirilmesi duygusal ve davranışsal sorunların önlenmesine katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada ekonomik düzeyi kötü ailede yaşayan çocuklarda saldırgan davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma ve aşırı hareketlilik puan ortalamasının, ekonomik düzeyi iyi olan ailede yaşayanlarda ise sosyal davranış puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde düşük sosyo-ekonomik düzeyin çocuğun gelişimini ve aile içi ilişkileri olumsuz etkilediği, ebeveynlerin yaşadıkları stresi çocuklarına yansıttığı, olumsuz ebeveyn davranışlarını artırdığı ve çocukların daha fazla problem davranış gösterdiği belirtilmektedir (33,35,36). Nitekim bu çalışmada annesi çalışmayan çocuklarda asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış ve dışlanma puan ortalamasının yüksek olması sosyo-ekonomik düzeyin davranış problemlerini artırdığı sonucunu destekler niteliktedir. Diğer taraftan çalışmada annesi çalışan çocuklarda korkulu/kaygılı davranış puan ortalaması ise daha yüksektir. Literatürde annenin çalışmasının ebeveyn tutumunu, çocuğun bakımını, çocukla geçirilen nitelikli zamanı etkileyerek çocuklarda duygusal/davranışsal sorunlara yol açtığı belirtilmektedir (37,38).

Çocukların içinde buldukları aile yapısı da onların davranışlarına yön veren önemli bir etmendir. Bu çalışmada literatürle uyumlu olarak parçalanmış aile yapısına sahip çocuklarda saldırgan davranış ve korkulu/kaygılı davranış puan ortalamaları daha yüksektir (23,25). Boşanma hem çocuklar hem de ebeveynler için oldukça zor ve stresli bir süreçtir. Parçalanmış ailelerde velayeti alan ebeveynin sosyal, ekonomik, psikolojik problemlerle ve çocuğun bakımıyla ilgili pek çok sorunla ebeveyn-çocuk ilişkisinde bozulmaya ve çocuklarda duygusal/davranışsal sorunlara yol açmaktadır (39). Bu durum tüm parçalanmış aile çocukların problemleri davranışlar geliştireceğini göstermemekle birlikte çocukların sergiledikleri saldırgan ve asosyal davranışlar, boşanma ya da ölüm gibi aile bütünlüğünü bozan durumların yarattığı stres ve kaygının bir dışı vurumu olarak görülebilir.

Çalışmanın Kısıtlılıkları: Araştırmanın dört resmi anaokuluna devam eden çocuklarla yürütülmesi ve sonuçlarının kendi evrenine genellenebilir olması, verilerin öğretmen bildirimine dayalı olarak subjektif yöntemlerle toplanması, ailelerden veri toplanmaması ve araştırmanın kesitsel tipte olması nedeniyle nedensellikte ardışıklığın gözlenememesi araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Sonuç ve Öneriler: Bu çalışmada çocukların saldırgan davranış, asosyal davranış, korkulu/kaygılı davranış, dışlanma ve aşırı hareketli olma düzeylerinin düşük, sosyal davranış düzeyinin ise orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca akran ilişkilerinin çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, fiziksel hastalık varlığı gibi bireysel özelliklerinden ve anne-babanın eğitim düzeyi, çalışma durumu, aile tipi, gelir düzeyi, anne-babanın tutumu gibi aileye ilişkin özelliklerden etkilendiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda okul öncesi dönemde akran ilişkilerinin önemi ve sonuçları konusunda öğretmenlerin ve ailelerin farkındalıkları artırılmalı, okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların akran ilişkileri periyodik olarak değerlendirilmeli, akran ilişkilerinde sorun yaşayan çocuklar belirlenerek sağlık kuruluşuna ya da rehberlik merkezine yönlendirilmelidir. Ayrıca çocukların akran ilişkilerini geliştirmeye okul öncesi eğitim kurumlarında etkinliklerin planlanması, bu etkinliklerin müfredat içerisine yerleştirilmesi, okul-aile işbirliği içinde sosyal beceri programlarının düzenlenmesi ve daha geniş örneklem profiliyle farklı yaş gruplarını da içeren, ileriye dönük ve farklı veri toplama araçlarının ve yöntemlerinin kullanıldığı araştırmaların planlanması önerilebilir.

Kaynaklar

1. Ladd GW, Troop-Gordon W. The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. *Child Development*. 2003;74(5):1344–67. doi: 10.1111/1467-8624.00611.
2. Perren S, von Wyl A, Stadelmann S, Bzrgin D, von Klitzing K. Associations between behavioral/emotional difficulties in kindergarten children and the quality of their peer relationships. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2006;45(7):867–76. doi: 10.1097/01.chi.0000220853.71521.cb.
3. Gülay H. Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 2010.
4. Healy KL, Sanders MR, Iyer A. Parenting practices, children's peer relationships and being bullied at school. *Journal of Child and Family Studies*. 2014;24(1):127–40. doi: 10.1007/s10826-013-9820-4.
5. Gülay H. 5–6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 2011;10(36):1–10.
6. Li Y, Coplan RJ, Archbell KA, Bullock A, Chen L. Chinese kindergarten teachers' beliefs about young children's classroom social behavior. *Early Childhood Research Quarterly*. 2016;36:122–32. doi: 10.1016/j.ecresq.2015.10.008.
7. Luczynski KC, Hanley GP. Prevention of problem behavior by teaching functional communication and self-control skills to preschoolers. *Journal of Applied Behavior Analysis*. 2013;46(2):355–68. doi: 10.1002/jaba.44.
8. Perren S, Stadelmann S, von Wyl A, von Klitzing K. Pathways of behavioural and emotional symptoms in kindergarten children: what is the role of pro-social behaviour? *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2007;16(4):209–14. doi: 10.1007/s00787-006-0588-6.
9. Guhn M, Gadermann AM, Almas A, Schonert-Reichl KA, Hertzman C. Associations of teacher-rated social, emotional, and cognitive development in kindergarten to self-reported wellbeing, peer relations, and academic test scores in middle childhood. *Early Childhood Research Quarterly*. 2016;35:76-84. doi: 10.1016/j.ecresq.2015.12.027.

10. Flouri E, Sarmadi Z. Prosocial behavior and childhood trajectories of internalizing and externalizing problems: the role of neighborhood and school contexts. *Developmental Psychology*. 2016;52(2):253–58. doi: 10.1037/dev0000076.
11. Butler A, Van Lieshout RJ, Lipman EL, MacMillan HL, Gonzalez A, Gorter JW, et al. Mental disorder in children with physical conditions: a pilot study. *BMJ Open*. 2018;8:e019011. doi: 10.1136/bmjopen-2017-019011.
12. Merikangas KR, Calkins ME, Burstein M, He JP, Chiavacci R, Lateef T, et al. Comorbidity of physical and mental disorders in the neurodevelopmental genomics cohort study. *Pediatrics*. 2015;135(4):927–38. doi: 10.1542/peds.2014-1444.
13. Huber L, Maria Plötner M, Schmitz J. Social competence and psychopathology in early childhood: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2018;1–17. doi: 10.1007/s00787-018-1152-x.
14. Hannigan L, Walaker N, Waszczuk MA, McAdams TA, Eley TC. A etiological influences on stability and change in emotional and behavioural problems across development: a systematic review. *Psychopathol Rev*. 2017;4(1):52–108. doi: 10.5127/pr.038315.
15. Beyer T, Postert C, Muller JM, Furniss T. Prognosis and continuity of children mental health problems from preschool to primary school: results of a fouryear longitudinal study. *Child Psychiatry and Human Development*. 2012;43(4):533–43. doi: 10.1007/s10578-012-0282-5.
16. Hiscock H, Gulenc A, Ukoumunne OC, Gold L, Bayer J, Psych M, et al. Preventing preschool mental health problems: population-based cluster randomized controlled trial. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2018;39(1):55–65. doi: 10.1097/DBP.
17. Salı G. Okul öncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2014;43(2):195–216. doi: 10.14812/cufej.2014.020.
18. Seçer Z, Ogelman HG, Önder A, Berengi S. Okul öncesi 5–6 yaş grubu çocukların akran ilişkileri ile annelerinin ebeveynliğe yönelik özyeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2012;12(3):1993–2008.

19. Jones DE, Greenberg M, Crowley M. Early social-emotional functioning and public health: the relationship between kindergarten social competence and future eellness. *American Journal of Public Health*. 2015;105(11):2283–90. doi: 10.2105/AJPH.2015.302630.
20. Gülay H, Önder A. Reliability and validity of the Turkish version of Ladd and Profilet Child Behavior Scale Victimization Scale and Picture Sociometry Scale to measure peer relations of 5–6 years-old Turkish children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2009;1(1):648–59. doi: 10.1016/j.sbspro.2009.01.114.
21. Ogelman HG, Körükçü Ö, Sarıkaya HE, Güngör H, Ersan C. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği, Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği ve Resimli Sosyometri Ölçeği'nin dört yaş Türk çocukları için geçerlik güvenirlik çalışmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2015;17(2):109–29. doi: 10.5578/JSS.10560.
22. Akduman GG, Günindi Y, Türkoğlu D. Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2015;8(37):673–83.
23. Burlaka V. Externalizing behaviors of Ukrainian children: the role of parenting. *Child Abuse & Neglect*. 2016;54:23–32. doi: 10.1016/j.chiabu.2015.12.013.
24. Benzies K, Keown LA, Magill-Evans J. Immediate and sustained effects of parenting on physical aggression in Canadian children aged 6 years and younger. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2009;54:55-64. doi: 10.1177/070674370905400109.
25. İkiz S, Samur AÖ. Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2016;13(35):159–75.
26. Ekici FY. Aile özellikleri ile okul öncesi eğitime devam eden çocukların problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2014;2(2):70–108.
27. Akcan A, Ergün A. Ana sınıfı öğrencilerinde saldırgan davranış ve etkileyen faktörler. *Türkiye Klinikleri Journal of Public Health Nursing-Special Topics*. 2015;1(1):17–25.

28. Özbey S, Alisinanoğlu F. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60–72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2009;2(6):493–517.
29. Uysal H, Dinçer Ç. Peer bullying during early childhood. *Journal of Theoretical Educational Science*. 2012;5(4):468–83.
30. Fauth RC, Platt L, Parsons S. The development of behavior problems among disabled and non-disabled children in England. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2017;52:46–58. doi: 10.1016/j.appdev.2017.06.008.
31. Sicouri G, Sharpe L, Hudson JL, Dudeney J, Jaffe A, Selvadurai H, et al. Parent-child interactions in children with asthma and anxiety. *Behaviour Research and Therapy*. 2017;97:242-51. doi: 10.1016/j.brat.2017.08.010.
32. Ryan R, O'Farrelly C, Ramchandani P. Parenting and child mental health. *London Journal of Primary Care*. 2017;9(6):86–94. doi: 10.1080/17571472.2017.1361630.
33. Kaiser T, Li J, Pollmann-Schult M, Song AY. Poverty and child behavioral problems: the mediating role of parenting and parental well-being. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2017;14(9):1–10. doi: 10.3390/ijerph14090981.
34. Vasilyeva EN, Shcherbakov AV. Parental roles and types of parentings as determinants of a preschooler's emotional and personal well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2016;233:144–9. doi: 10.1016/j.sbspro.2016.10.172.
35. Lee JR, Kim G, Yi Y, Song S, Kim J. Classifying Korean children's behavioral problems and their influencing factors: a latent profile analysis. *International Journal of Child Care and Education Policy*. 2017;11(6):1–17. doi: 10.1186/s40723-016-0026-2.
36. Wu L, Zhang D, Cheng G, Hu T, Rost DH. Parental emotional warmth and psychological Suzhi as mediators between socioeconomic status and problem behaviours in Chinese children. *Children and Youth Services Review*. 2015;59:132–8. doi: 10.1016/j.childyouth. 2015.09.019.
37. Alexander A, Shetty AP. Comparative study on behavioral problems of preschool children among working and non-working mothers. *IOSR Journal of Nursing and Health Science*. 2014;3(6):35–38. doi: 10.9790/1959-03613538.
38. Dunifon R, Kalil A, Crosby DA, Su JH. Mothers' night work and children's behavior problems. *Developmental Psychology*. 2013;49(10):1874–85.

39. Öngider N. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2013;5(2):140–61.

